

FRANS GLISSENAAR

TUSSEN DE VIER ZEEËN

HET LEVEN VAN

Thung Tjeng Hiang

(1897-1960)

Tussen de vier zeeën

Tussen de vier zeeën

Het leven van Thung Tjeng Hiang (1897-1960)

FRANS GLISSENAAR

Hilversum
Verloren
2023

Deze uitgave is tot stand gekomen dankzij financiële steun van
de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting en het Dr. Hendrik Mullerfonds.

De afbeeldingen op het omslag, alsmede alle afbeeldingen in dit boek,
zijn afkomstig uit het Archief Thung, Special Collections
– Wageningen University & Research – Library

© 2023 Frans Glissenaar
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789464550931

Omslagontwerp en opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum
No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Proloog	7
1 Jeugd en achtergrond	11
2 Student in Nederland	18
3 Naar China en Java	35
4 Berlijn, Londen, Peking?	49
5 Jonge vader en plantenziektkundige	74
6 In Klaten, Java	97
7 Klaten, Nederland, Buitenzorg	124
8 De Japanse bezetting	152
9 Een nieuwe start	167
10 Weer terug in Wageningen	189
11 Verder de wereld rond	226
12 Epiloog	247
13 Thung Tjeng Hiang als wetenschapper	267
Dankwoord	291
Verantwoording	292
Namenlijst	294

Proloog

Op dinsdag 22 november 1960 stond er in Wageningen een file van twee kilometer vanaf de Rooseveltweg naar de begraafplaats Leeuwenk. Honderden mensen kwamen hun laatste eer betuigen aan professor Thung Tjeng Hiang. De plechtigheid had plaats gevonden in de Nederlands Hervormde kerk op de Markt, en werd geleid door een gereformeerde dominee. Op de begraafplaats werd zijn kist gedragen door vertegenwoordigers van alle Wageningse studentenverenigingen en er werd gezongen door het Sint Gregoriuskoor van de katholieke studentenvereniging.

In de dagen en weken na zijn dood ontving weduwe Fernanda Willekes MacDonald honderden condoleances en steunbetuigingen vanuit de hele wereld. Onder andere van de Nederlandse staatssecretaris van buitenlandse zaken en de minister van landbouw, maar ook van de ministers van landbouw uit Togo en Indonesië, van wetenschappers uit de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie en China. En van de vermaarde Indonesische architecten Friedrich Silaban en Liem Bwan Tjie.

Wie was deze man die op 18 november, op 63-jarige leeftijd, plots was overleden? Waarom wilden zoveel mensen bij zijn begrafenis zijn en werd zijn overlijden vermeld in bijna alle Nederlandse dagbladen en in de nieuwsberichten op de radio? Waarom kenden zo veel vooraanstaande personen op zo veel verschillende plekken in de wereld hem? En hoe was een Chinese man een bekende hoogleraar aan de Landbouwhogeschool van Wageningen geworden?

Thung Tjeng Hiang werd geboren in Soekaboemi, op West-Java, in het toenmalige Nederlands-Indië. Hij kwam uit een Chinese familie die toen al generaties lang op Java woonde. Zijn familie was zeker niet de enige, er woonden rond de tijd van zijn geboorte zo'n half miljoen Chinezen in Nederlands-Indië. De Thungs waren succesvolle ondernemers en Tjeng Hiang en enkele van zijn neven werden in 1916, als eersten in de familie, naar Nederland gestuurd om te studeren.

Dat was in een turbulente periode in de wereldgeschiedenis. De Eerste Wereldoorlog was volop aan de gang, en hoewel Nederland neutraal kon blijven in deze oorlog, had het met de gevolgen natuurlijk wel te maken, omdat alle buurlanden er immers bij betrokken waren. Ondertussen was er ook sprake van een opkomend zelfbewustzijn onder de Aziatische bevolking. Japan had

in 1905 in een oorlog om betwist grondgebied Rusland verslagen en in China was de bevolking in 1911 in opstand gekomen tegen de keizerlijke familie, omdat die het land en bestuur grotendeels uit handen hadden gegeven aan Europese koloniale mogendheden. In Nederlands-Indië hadden welgestelde Javaanse jongeren zich verenigd in Boedi Oetomo, een vereniging die zich richtte op de emancipatie van de Javaanse bevolking. En in 1912 was de eerste nationalistische politieke partij opgericht, de Indische Partij. De leiders van deze partij, Ernst Douwes Dekker, Tjipto Mangoenkoesoemo en Soewardi Soerjaningrat, werden in 1913 uit Nederlands-Indië verbannen en waren naar Nederland uitgeweken.

Thung, die in Nederlands-Indië al actief was geweest in een vereniging van Chinese middelbare scholieren, zocht na aankomst in Nederland ook naar soortgelijke emancipatiebewegingen. Hij werd lid van de vereniging van Chinese studenten in Nederland, de Chung Hwa Hui, een organisatie die ook nauwe banden probeerde te smeden met de nationalistische republiek China. In Wageningen, waar hij samen met zijn neef Tjeng Louw aan de Landbouwhogeschool ging studeren, werd hij ook actief in de studentenbeweging. Hij was betrokken bij bijeenkomsten waar bijvoorbeeld de bekende voorvechtster van vrouwenemancipatie Clara Wichmann kwam spreken, en het verbannen bestuurslid van de Indische Partij, Soewardi Soerjaningrat.

Voor Thung, die traditioneel Chinees was opgevoed, met vooral Confucianistische waarden en normen en met veel gezag voor ouderen en autoriteiten, was de overgang naar een omgeving waarin de vrijheid van meningsuiting steeds belangrijker werd en waarin sprake was van socialistische en feministische idealen, een enorme stap. Hij studeerde hard, omdat hij wist dat zijn ouders veel in hem hadden geïnvesteerd, maar in zijn hoofd ging tegelijkertijd veel meer om. Hij zette zijn studie in Wageningen zelfs tijdelijk stop om in Leiden filosofie en sinologie te gaan studeren, omdat hij beter grip probeerde te krijgen op zijn eigen positie als jonge Chinees in deze woelige tijden.

In Leiden raakte hij ‘overwerkt’, zoals dat door zijn huisarts werd genoemd, wij zouden vandaag de dag spreken van een ‘burn out’. In die gemoedstoestand kwam hij tijdelijk in het gezin van Barend ter Haar Romeny en zijn vrouw Fernanda Willekes MacDonald. Dit jonge gezin, met twee kinderen, kwam uit de gegoede burgerij, families die redelijk welgesteld waren maar zeker niet steenrijk. Ter Haar Romeny was dominee van een kleine protestantse gemeente in het Noord-Limburgse Gennep en Willekes MacDonald was de enige dochter van de weduwe van een vroeg gestorven plantagemanager in Nederlands-Indië.

Fernanda was met Barend getrouwd in de hoop zo meer zelfstandig te kunnen worden dan mogelijk was toen ze nog onder de hoede van haar strenge moeder was, maar het huwelijk was voor haar een bittere tegenvaller.

Afleiding zocht ze in bijeenkomsten van actieve christen-socialisten, die ook in het huis in Gennep bijeenkwamen, niet altijd tot vreugd van Barend. De

Eerste Wereldoorlog woedde vlakbij in België en Frankrijk, waar duizenden jongemannen in de loopgraven omkwamen. Binnen de beweging van christen-socialisten bestond dan ook veel aandacht voor pacifisme en onder de deelnemers aan de bijeenkomsten waren ook christenen die veroordeeld waren wegens dienstweigering. Toen in 1917 in Rusland de revolutie uitbrak was men daar binnen de christen-socialistische beweging in eerste instantie ook enthousiast over.

Zo kwamen in Gennep twee jonge mensen bij elkaar die, ondanks hun zeer verschillende achtergrond, toch ook veel overeenkomsten hadden. Beiden waren niet gelukkig met hun toenmalige omstandigheden en beiden waren zoekende naar hun plek in een snel veranderende maatschappij. En hoewel beiden zeker niet uit de arbeidersklasse kwamen, maar uit redelijk welvarende families, dachten ze dat socialistische, feministische en zelfs revolutionaire idealen voor hen uitkomst konden brengen. Zoals dat ook gold voor later bekend geworden socialistische intellectuelen als Clara Wichmann, Henriette Roland-Holst, Bart de Ligt en Kees Boeke, die allemaal tot hun vriendenkring behoorden. En ze bleken niet alleen dezelfde idealen te delen, maar ook al snel dezelfde liefdesgevoelens, waardoor Fernanda genoodzaakt was haar huwelijk op te geven en zelfs voor lange tijd het gezag over haar kinderen.

Eenmaal samen, drong voor Thung en Fernanda ook de vraag op waar hun gezamenlijke toekomst zou komen te liggen. In Nederland, in Nederlands-Indië, of in China, wat jarenlang het ideale toekomstscenario was in de ogen van Thung. Uiteindelijk werd het toch Nederlands-Indië, althans voor een periode van twintig jaar. Een Nederlands-Indië dat, in de periode dat zij er woonden, met inmiddels ook twee eigen kinderen, vooral nog een koloniaal Nederlands-Indië was. Maar daaraan kwam een abrupt einde toen de Tweede Wereldoorlog was begonnen en in 1942 Nederlands-Indië door Japan werd bezet. In die jaren van bezetting, en ook in de turbulente jaren die daarop volgden kregen Thung en zijn vrouw met nieuwe dilemma's te maken. Waren zij voorstander van een onafhankelijk Indonesië? En was daarin wel plaats voor een blanke Nederlandse vrouw en een Chinese man? En wat zou die onafhankelijkheid betekenen voor hun persoonlijke toekomst, en die van hun kinderen? Uiteindelijk hoefden ze niet te kiezen en werd het én Nederland én Indonesië, al woonden ze vanaf 1950 uiteindelijk wel grotendeels in Nederland.

Dat kwam vooral ook door de wetenschappelijke carrière van Thung, die zich had ontwikkeld van plantenziektkundige tot viroloog – nog voordat dat beroep als zodanig bestond. Als wetenschappelijk deskundige in dienst van de koloniale tabakscultuur had Thung zich steeds meer verdiept in de oorzaken van ziekten bij tabakplanten. En die oorzaken lagen, zo bleek, in veel gevallen bij de verspreiding van ziekmakende virussen. Het onderzoek dat hij naar die virussen deed was verschillende malen baanbrekend, waardoor hij in de kleine kring van internationale wetenschappers die zich met virussen bezig hielden, een vooraanstaand figuur werd. Het leverde hem in 1950 een buitengewoon hoogleraarschap in de virologie op aan de Landbouwhogeschool in Wageningen, als eerste ooit wereldwijd in deze nieuwe tak van wetenschap.

Als hoogleraar virologie werd Thung de motor achter internationale congressen van virologen en plantenziektkundigen, die in de eerste jaren vooral in Nederland werden gehouden, maar later ook in andere landen. Thung werd ook een hartstochtelijke voortrekker van internationale samenwerking op het gebied van wetenschap en reisde daarvoor ook de hele wereld over. Terwijl de Koude Oorlog tot een steeds scherpere scheiding tussen ‘oost’ en ‘west’ leidde, ging hij onverdroten verder en reisde meermaals naar de Verenigde Staten, maar ook naar de Sovjet-Unie en China. En hij koesterde de band met zijn vaderland Indonesië, waar hij het fundament legde voor de landbouwfaculteit van de nationale universiteit, waar hij in 1956 ook zelf een jaar lang als gasthoogleraar werkte. Eén van zijn protegés, Tojib Hadiwidjaja, die ooit als medewerker van hem op het algemeen proefstation in Buitenzorg was begonnen, werd later rector van deze faculteit, en daarna minister van landbouw.

Ook onderhield hij nauwgezet contact met andere vrienden in Indonesië, zoals Liem Bwan Tjie, die hij tijdens zijn studie in Nederland had leren kennen en die inmiddels een bekend architect in Semarang was geworden. Een andere vriend, Friedrich Silaban, die de Thungs in de jaren '40 in Buitenzorg hadden leren kennen, was in Indonesië de allerbelangrijkste architect van het land geworden. Hij had in opdracht van president Soekarno onder ander de erebegraafplaats en het nationale monument ('Monas') in Jakarta ontworpen, en werkte in de jaren zestig en zeventig aan de bouw van de Istiqlal Moskee, de grootste moskee van Zuidoost Azië.

Hoewel Thung bij zijn overlijden dus een geliefd en bekend wetenschapper was, raakte zijn persoon toch vrij snel in vergetelheid. De virologie stond in 1960 pas aan het begin van een spectaculaire ontwikkeling, onvergelijkbaar met de belangrijke positie die deze wetenschap nu inneemt, vooral ook sinds de Covid epidemie. En voor de emancipatie van 'Indo-Chinezen', waarvoor hij zoveel had betekend, was in Nederland de afgelopen decennia weinig aandacht. Deze groep burgers uit de voormalige kolonie voegde zich stilletjes en zonder veel publieke ophef in de Nederlandse samenleving; of in de Indonesische samenleving, want veel van hen bleven daar, waar ze overigens te maken hadden en hebben met discriminatie en racistisch geweld.

Deze biografie is een poging om opnieuw interesse te wekken in deze veelzijdige persoon, in de Indo-Chinese gemeenschap waaruit hij afkomstig was en in het koloniale en post-koloniale tijdsgewricht waarin hij leefde.

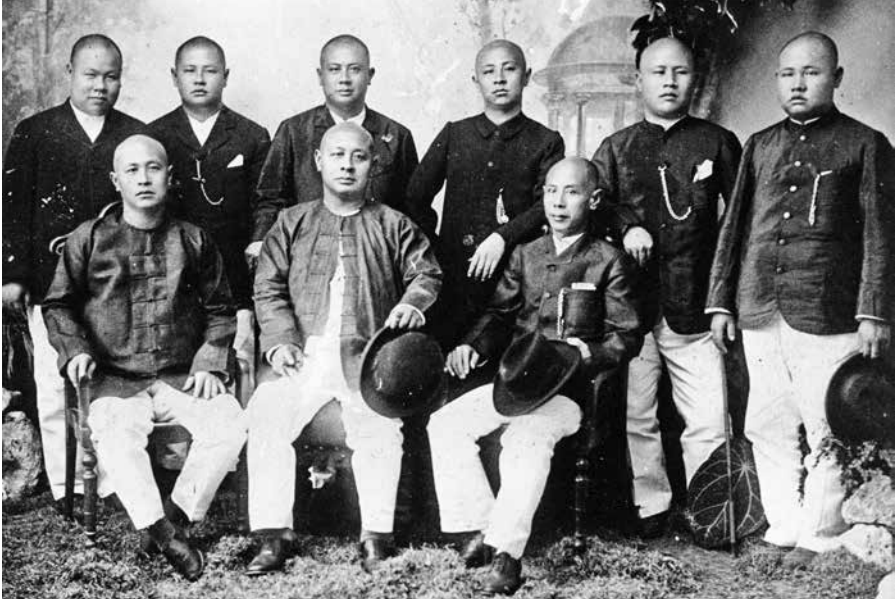
I Jeugd en achtergrond

Thung Tjeng Hiang werd geboren op 29 april 1897, in Buitenzorg, het hedendaagse Bogor. Althans, dat werd zijn officiële geboortedatum. Lange tijd was dat 8 mei 1897, maar zijn vader zou bij de aangifte van zijn geboorte een verkeerde omrekening hebben gemaakt, van de datum volgens de Chinese jaartelling naar die van de Europese jaartelling. Op 15 december 1938 bevestigde de ‘Chineesche Raad’ van Batavia 29 april als juiste datum.

Hiang (in het Chinees staat de familienaam vooraan, de persoonsnaam achteraan) was het eerste kind van vader Thung Tjoen Pauw en moeder Tan Hay Nio. Tjoen Pauw was de tiende zoon uit het gezin van Thung Ho Boen, een succesvol ondernemer op West-Java. Hij was in de 19e eeuw een rijstpellerij begonnen in het plaatsje Kedoeng Badak nabij Buitenzorg. Toen hun vader in 1900 overleed richtten de negen zoons van Ho Boen (één zoon was inmiddels overleden) een Naamloze Vennootschap (NV) op om het familiebezit veilig te stellen en om investeringen te doen in nieuwe ondernemingen. De NV Kioe Seng Liong (‘de negen erfgenamen die winst maken’) was zeer succesvol en enkele van de broers Thung werden zeer rijk en invloedrijk binnen de Chinese en Nederlands-Indische samenleving.

Hoelang de Thungs al op Java woonden is niet precies bekend. ‘Stamvader’ van de familie was Thung Tiang Mie (1793-1855). Deze stamvader liet een ‘testament’ achter, een levensadvies voor zijn nazaten, bestaande uit twintig verzen, waarin allerlei wijze raden werden gegeven. Bijvoorbeeld dat ze hard moesten werken, nauwkeurig met geld moesten omgaan en zich zeker niet moesten laten verleiden door het dobbelspel of het gebruik van opium. Thung Tiang Mie zou weer de zoon geweest zijn van Thung Seng Hin, die in de achttiende eeuw vanuit de regio Fujian in China naar Java zou zijn gekomen. Maar dat laatste is niet met zekerheid te zeggen.

De banden tussen de Indonesische archipel en het Chinese vasteland bestonden toen al eeuwen. Al in de 9^e eeuw waren er Chinese handelsvestingen aan de noordkust van Java en vanaf de 14^e eeuw waren er golven van Chinese migratie naar Indonesië. De meeste Chinezen kwamen uit de zuidelijke regio Fujian, dat altijd al een grote zeevarende bevolking had die handel dreef in heel Zuid-Oost Azië. Toen de eerste schepen van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) eind 16^e eeuw bij Java aanlegden speelden de Chinezen al een dominante rol in de economie van de kustplaatsen. De VOC maakte in

De negen gebroeders Thung.

haar beginstadium dan ook ruimschoots gebruik van de Chinese handelaren als tussenpersonen in de onderhandelingen met lokale verkopers van producten als kruidnagels en nootmuskaat. Ook verkochten Chinese ondernemers producten die ze zelf produceerden, bijvoorbeeld rode pepers.

Naarmate de VOC op Java meer vaste voet aan de grond kreeg en daar de handel en productie van landbouwproducten begon te domineren, probeerde zij de Chinese invloed terug te dringen. Er werden pogingen gedaan de migratie vanuit China te beperken, maar dat lukte niet. Een dramatische gebeurtenis in 1740 leidde er uiteindelijk toe dat er strenge, discriminerende regels voor Chinezen werden ingesteld. In dat jaar was er veel werkloosheid onder Chinese migranten die op suikerplantages op Java hadden gewerkt, of die er eigenaar van waren. De export van suiker naar Perzië, een belangrijke afzetmarkt, was in 1722 stil gevallen na een Afghaanse inval daar, die het toenmalige rijk van de Savafiden in chaos stortte. De werkloze en brodeloze Chinezen vormden rovende bendes, die op Java actief werden. In 1740 vielen enkele van die bendes locaties in de stad Batavia aan, hetgeen eerst leidde tot paniek onder de burgerbevolking daar, en daarna tot een grote haatcampagne tegen Chinezen in het algemeen, waarbij naar schatting tienduizend van hen werden vermoord.

Nog lange tijd daarna was er sprake van een gespannen situatie tussen de Chinezen in het westen van Java en de VOC. Er kwamen speciale regels voor Chinezen: in de steden mochten ze niet meer overal wonen, maar alleen in aangewezen wijken, de zogenaamde 'Chinese kampen'. In zo'n wijk werden Chinezen aangesteld als 'leiders' van de bewoners daar, de Chinese kapiteins,

en later ook luitenants en majoors. Via deze 'vrijwilligers' met een militaire titel wilde de VOC controle op de Chinese bevolkingsgroep houden. Ook werden alle Chinezen verplicht een zogenaamde Mansjoe vlecht te dragen, een vlecht vanaf hun achterhoofd, zodat ze direct herkenbaar waren als Chinees. Die vlecht zou decennialang typerend zou zijn voor de Chinezen in Nederlands-Indië, de draagplicht werd pas in 1899 afgeschaft. Er waren rond die tijd inmiddels zo'n half miljoen Chinezen in Nederlands-Indië, op een totale bevolking van rond de veertig miljoen. Ter vergelijking: er woonden toen ongeveer 90.000 Nederlanders in de archipel.

Voor Chinezen in de regio's West-Java en de 'Vorstenlanden' op Midden-Java gingen in de loop van de 19^e eeuw extra strenge regels gelden. Zij mochten zich daar niet zonder vergunning verplaatsen en ook om ergens te wonen of bezit te kopen hadden ze de toestemming van de autoriteiten nodig. Deze extra regels waren vooral ingegeven door de angst voor concurrentie door Chinezen voor de lucratieve koffieplantages in deze regio's. Tot ver in de 20e eeuw bleven deze regels nog gelden. Zo is er van één van de voorouders van Thung nog een 'reispas' bewaard gebleven, die op 29 oktober 1901 werd afgegeven door de assistent-resident van Soekaboemi. Daarin stond te lezen dat Tan Lioe See, wonende in de 'kampong tjina Soekaboemi' (zo werd het dorpje genoemd waar de familie Tan was neergestreken) toestemming is verleend om 'pasars' (markten) te bezoeken in vijf met name genoemde kampongs in de omgeving. De toestemming gold voor één jaar en een uitdrukkelijke voorwaarde was dat hij niet in de genoemde kampongs mocht overnachten.

Deze Tan Lioe See was de oudere broer van Thungs moeder Tan Hay Nio. De Tans waren nauw verbonden met de Thungs. Verschillende broers Thung trouwden met een meisje uit de familie Tan. Vaak waren zij directe neven en nichten, wat in de Chinese tradities was toegestaan en soms zelfs werd toegejuicht, omdat op die manier kapitaal en kennis binnen de betrokken families bleef. Hoewel Tan Lioe See dus niet letterlijk een voorouder van Thung was, speelde hij wel een belangrijke rol voor het gezin van Thung Tjoen Pauw. Dat gezin woonde namelijk vanaf 1901 in een huis in een kampong nabij Soekaboemi, dat in bezit was van Tan Lioe See. Tan Lioe See had in 1892 onder andere een rijstpellerij en een huis in Soekaboemi gekocht, ongeveer 80 kilometer ten zuiden van Buitenzorg. Waarom het gezin van Tjoen Pauw in het huis van de zwager van het familiehoofd ging wonen is niet helemaal duidelijk. In een scriptie die een verre nazaat van de Thungs en Tans in 2000 schreef wordt gesteld dat Tjoen Pauw een 'slecht zakenman' was en dat hij een thee-onderneming had die failliet was gegaan. Daarom hoorde het gezin van Tjoen Pauw tot 'de armere tak' van de Thung-familie. Wellicht schoot de familie Tan na het faillissement te hulp door het gezin van Tjoen Pauw huisvesting te bieden en werk te verschaffen.

De jonge Tjeng Hiang ging in Buitenzorg nog naar een soort kleuterschool, die vooral bedoeld was om Nederlands te leren. Hij ging daar met twee neefjes heen, en men was daar kennelijk niet gewend aan Chinese kleuters. De

‘meester’ vond hun namen te lastig en noemde hen daarom simpelweg Jan, Piet en Klaas. In 1903 werd hij, inmiddels zes jaar oud, naar een particuliere school gestuurd. Dat was het ‘Instituut Soekaboemi’, eigendom van een mijnheer Kooiman, de enige mogelijkheid tot lager onderwijs daar. ‘Hier kwam ik in een samenleving, die mij vreemd was en mij vijandig bejegende’, schreef hij daar zelf later over.

Een wereld van kinderen en half opgeschoten jongens, die hardvochtig en ruw waren, een kenmerk van de Indische jeugd van een 20-25 jaar geleden. Dagelijks kwam ik huilende thuis; maar ik kon het niet uit mij krijgen, waarom ik het verdrietig vond op school; een jongen van 6 à 7 jaar formuleert zulke gevoelens niet en brengt ze evenmin tot uiting jegens den vader, die met krachtigen hand wenscht te regeeren. Mijn ouders voelden mijn leed niet en dagelijks werd ik letterlijk met de zweep naar school gejaagd.

Hij werd op die school uitgescholden voor ‘tjinaloleng’ (‘Chinese lampion’). Er was op die school nog één andere Chinese jongen, die ouder was dan hij, en bij wie hij bescherming zocht: ‘Maar in plaats van steun, ontving ik van hem juist nog meer hoon; hij geneerde zich voor mij, wat hij mij liet voelen door mij te schoppen, als hij in mijn buurt kwam en mij met modder te bespatten.’ Zijn eerste kennismaking met Nederlandse en Indische landgenoten was dus direct een hele harde les.

Dat zijn ouders hem toch dwongen naar die school te gaan, kwam vanuit de overtuiging die bij veel welgesteldere Chinezen leefde, dat het voor de toekomst van hun families belangrijk was dat de kinderen in ieder geval naar de middelbare school gingen. Daarvoor was het noodzakelijk dat zij de Nederlandse taal leerden, die ze thuis nauwelijks of niet meekregen. In het gezin van Tjoen Pauw was Soendanees, de lokale taal van de bevolking van West-Java, de voertaal. Zijn ouders spraken waarschijnlijk ook wel een beetje Maleis (de taal waarmee men in de hele regio, van Maleisië tot aan de Molukken, kon communiceren, de voorloper van het hedendaagse Indonesisch), maar geen Nederlands en waarschijnlijk ook geen of heel weinig Chinees. Wat dat betreft behoorde de familie Thung echt tot de ‘Peranakans’ (‘landskinderen’), Chinezen die al generaties lang in Nederlands-Indië woonden.

Kennelijk sloot hij de lagere schoolperiode toch met goed resultaat af, want hij ging hierna naar de Hoogere Burger School (HBS) in Batavia, de koning Willem III-school. Dat hij daar überhaupt naar toe kon was eigenlijk deels te danken aan één van zijn ooms, Thung Bouw Kiat. In het begin van de 20e eeuw bestonden er in Nederlands-Indië alleen door de overheid gesubsidieerde scholen voor Nederlanders of ‘Inlanders’ die Nederlands spraken. Chinezen waren aan de ‘vrije markt’ overgeleverd, en gingen naar particuliere scholen die ze helemaal zelf moesten betalen. In toenemende mate kwamen Chinese onderwijzers vanaf het vasteland over om Chinese kinderen in Nederlands-Indië les te geven, in het Chinees. De meer welvarende peranakan Chinezen meenden echter dat het voor hun kinderen beter zou zijn Nederlands te leren, en ook om te leren omgaan met Nederlandse kinderen.

Thung Bouw Kiat schreef in december 1905 een brief aan de Gouverneur-Generaal, de hoogste autoriteit in Nederlands-Indië, waarin hij het verzoek deed om Chinese kinderen toe te laten op de Europeesche of Inlandsche scholen, en op de School tot Opleiding van Inlandsche Artsen, die in 1899 was geopend. Deze school was met name opgezet om Indonesiërs op te leiden tot artsen, zodat zij konden worden ingezet bij epidemieën, die zij konden bestrijden op de plekken waar blanke Nederlandse artsen niet graag kwamen: in de wijken en dorpen waar de ‘inlanders’ woonden.

In de brief eerde en bedankte Kiat allereerst de koningin en het gouvernement uitgebreid, maar uitte ook zijn verdriet over het ontbreken van mogelijkheden.

Want al is het Gouvernement niet van zins om de onzen aan te stellen als arts, zoals de inheemse dokters van die opleiding, dan zouden zij toch van groot nut zijn voor de armen en nederigen van ons ras, die niet bij machte zijn om de hulp van een Europese arts in te roepen. En hun nut zou nog groter zijn voor het geval dat zich een gevaarlijke epidemie zou voordoen, waarbij het Gouvernement zeker hun kundigheid zou inroepen tot heil van land en bewoners van Nederlands-Indië.

Bouw Kiat wees er op dat in het veel kleinere Singapore door de Britten al een doktersschool voor alle rassen was geopend. Verder stelde hij dat het voor Chinese kinderen van groot belang was dat zij de mogelijkheid kregen om Nederlandstalig onderwijs te volgen. Er bestond wel een mogelijkheid om als Chinees kind op een Hollandse school te komen, maar dan moesten de ouders extra betalen en het hoofd van de school kon beslissen of er wel of geen plek was voor een Chinees kind.

En er waren ook kinderen die genoeg verstonden om te antwoorden als ze iets werd gevraagd, maar die toch niet werden aangenomen omdat er zogenaamd geen plaats was. Terwijl het in feite ging om jaloezie en nijd tegenover ons ras bij de gedachte, dat wij later geschoold en knap genoeg zouden worden om met de Europeanen te concurreren.

Bouw Kiats verzoek werd in eerste instantie afgewezen, maar later, in 1908, werd er wel toestemming gegeven voor het oprichten van Hollands-Chinese Scholen, die net als de Europeesche Lagere Scholen (voor ‘blanke’ kinderen) en Hollands-Inlandsche Scholen (voor kinderen van welvarende, Nederlands sprekende Indonesiërs), overheidssubsidie kregen. Kinderen die deze lagere scholen goed doorliepen konden in principe naar een middelbare school, voor zover die in de omgeving beschikbaar was. Een HBS was er alleen in de Javaanse steden Batavia, Semarang en Soerabaja.

Op de HBS Willem III in Batavia was Thung dus ook niet langer ‘alleen’. Er zaten meerdere Chinese kinderen op deze school, waaronder in ieder geval twee neven: Thung Liang Lee, een zoon van de briefschrijver Thung Bouw Kiat, en Tan Tek Peng, een neef van de familie van moederszijde. Bij de ouders van die laatste neef was Thung in huis toen hij op de HBS zat.

Thung Tjeng Hiang

'Tussen de vier zeeën zijn wij allen broeders.' Die uitspraak van de Chinese wijsgeer Confucius haalde Thung Tjeng Hiang (1897-1960) graag aan. En hij interpreteerde de betekenis ervan breder dan Confucius die had bedoeld: niet alleen binnen China waren allen broeders, maar ook wereldwijd waren alle mensen broeders. Dat paste bij zijn positie als 'wereldburger', een term die tijdens zijn leven nog niet werd gebezigd, maar die wel op hem van toepassing was. Hij was immers zelf Chinees, maar ook Indonesiër en ook Nederlander. En in een tijd van grote internationale politieke tegenstellingen

reisde hij naar de Verenigde Staten, India, Suriname, Togo, China en de Sovjet-Unie. Daarnaast onderhield hij contacten met vele wetenschappers uit die en nog heel veel andere landen. Wetenschappers op het gebied van plantenziektekunde, maar vooral ook op het gebied van virologie, een in zijn tijd nog jonge tak van wetenschap. Hij was er zelf één van de voorlopers van, als allereerste hoogleraar virologie ter wereld, aan de Landbouwhogeschool in Wageningen. Deze biografie gaat over zijn persoonlijke achtergrond en ontwikkeling, zijn betekenis voor de virologie en over zijn positie als Indonesische Chinees in het koloniale Nederlands Indië en het postkoloniale Indonesië.

FRANS GLISSENAAR (1960) is freelance journalist en werkte voor tijdschriften, dagbladen en televisieprogramma's. Hij publiceerde meerdere boeken over de koloniale geschiedenis van Indonesië, waaronder *Voorheen Nederlands Indië* (1994) en *D.D., Het leven van E.F.E. Douwes Dekker* (1999).

